

Од идеје до оснивања Артиљеријске школе – Војне академије

УДК: 355.23(497.11),18^а

Љубодраг Поповић, професор

После нужних припрема 1850. године отворена је у Београду Артиљеријска школа, што је био почетак континуираног школовања официрског кадра на нашим просторима. Створена у специфичним економским и друштвено-политичким условима, са јасно постављеним циљем, Артиљеријска школа је 1880. године прерасла у Војну академију, чију традицију наставља и садашња војна академија Војске Југославије.

Век и по континуираног рада, са краћим прекидима за време ослободилачких ратова, чини ту високу школу једном од наших најзначајнијих установа. Аутор је у чланку подробно објаснио питања везана за њено оснивање, особито она која су непозната, или су непотпуно протумачена.

Увод

Борба коју је кнез Милош започео са својим противницима, са Томом Вучићем на челу, завршена је његовим неуспехом. Крајем 1838. године Милошеви противници, уз подршку Русије и, нарочито, Турске, која је у Милошу видела огорченог противника, успели су да кнезу Милошу и Србији „дарују“ нови устав. Будући да је Устав дао турски султан у облику хатишерифа (највиши турски државни указ, са монограмом и својеручним царским потписом), у историји је добио назив *Турски устав*. Тим уставом су уведене многе промене у тадашњу Србију. Његовим основним одредбама ограничена је дотадашња апсолутна власт кнеза Милоша: наспрам њега су се нашли чланови Државног савета, са којима је морао да се договара. Против њих Милош није могао ништа да учини јер су бирани доживотно и били су независни од српског кнеза.

Међу осталим променама које је садржао Устав биле су и оне које су се односиле на војску. Њима је из основа промењена дотадашња

организација војске коју је поставио кнез Милош. Између осталог, право непосредног управљања војском пренето је на министра унутрашњих дела, који је требало да се стара око спровођења уредаба које су се тицале „касателно воинства гарнизона земаљског“, основаног, према новом уставу, уместо регуларне војске кнеза Милоша. Кнезу је Уставом одређено „врховно повелителство над војскама гарнизона“, али му је одузето право да непосредно управља војском.

Милошеви противници су убрзано радили на испуњавању уставних одредаба. Већ 13. фебруара 1839. Устав је био званично обнародован и одмах се приступило доношењу разних законских одредаба које су биле неопходне да би се могао примењивати. Једна од њих се односила на оснивање новог органа – Државног савета. Уредбом, под називом „Устројеније Совјета Књажества Србског“, донетом 27. априла 1839, био је одређен и „круг делатности“ Савета, међу којима је била и брига о „сочињенију једног закона, који опредељава число, плату и службу воинства гарнизона“.¹

Милошевом абдикацијом није била заустављена унутрашња политичка борба, посебно против династије Обреновића. Милошев син Милан, наследник по праву првенства, умро је неколико недеља после очевог одласка из Србије, па је на престо дошао млађи Милошев син Михаило. Ојачани и осокољени Милошевим одласком, уставобранитељи су, као политичка групација, наставили борбу против новог кнеза која је трајала три године несмањеном жестином.

Како кнез Михаило (1839–1842) није хтео да влада у договору са Саветом, тј. да са њиме дели власт, 1842. године дошло је до отвореног сукоба између њега и уставобранитеља. Под вођством једног од њих – Томе Вучића-Перишића, подигнута је буна ради свргавања кнеза Михаила. Пошто је кнежева војска била у два маха поражена, кнез Михаило је напустио Србију и прешао у Земун, у суседну Аустрију. Победници су у Вучићевом логору на Врачару сазвали Народну скупштину, која је изабрала за кнеза Александра Карађорђевића, сина Карађорђевог.

Уставобранитељима су биле потребне две године да среде прилике у земљи и да учврсте власт. То су остварили уз бројне тешкоће у међународним односима (због непријатељског става Русије) и унутрашњим односима (због завера и роварења збачене династије). После насилног гушења последње веће буне, каква је била Катанска буна 1844. године, и онемогућавања обреновићевске опозиције, започео је период доминантне владавине уставобранитеља. Државни савет је претворен у најмоћнију државну установу. Влада (а са њом и министри), која је стекла много већи углед и политички утицај, поставила је основе савременог организовања српске буржоаске државе. Тај „миран“ период искоришћен је за издавање бројних закона и уредаба,

¹ *Зборник закона и уредби Кнежевине Србије*, књ. I.

међу којима је најзначајнији *Грађански законик*, издат 1844. године, који чини основу владавине уставобранитеља и увођења капиталистичког правног поретка у Србији. Тако се Србија постепено изједначавала с осталим европским државама и стицала све већи углед у Европи. Сем тога, уставобранитељска влада је посветила много пажње и другим питањима значајним за јачање националне државе и националне културе, као и за војску. Једно од њих било је везано за недостатак официрског кадра и његово школовање.

Идеја о оснивању војне школе

Први који се у том периоду заинтересовао за обуку официрског кадра био је Фрања Зах.² У делу познатом под називом *Захов састав (план)*, у уводу је навео следеће: „Србија ваља да се и у том смотрењу у ред остали европејски држава постави да створи *план за своју будућност* (курзив Љ. П), или тако рекућ да састави себи као неку *домашњу политику* (курзив Љ. П.) покоје главним начелама треба Србија кроз више векова стално да се влада, и све своје послове по њима постојано да управља; од прилике тако, као што Аустрија од времена Цесара Рудолфа I, Енглеска од Јелисавете, Русија од Цара Петра Великога, стално иста начела политике своје наслеђује“. У одељку „О унутрашњој политики Србије, која би назначеној спољашњој одговорила“ писао је следеће: „...Кабинети не уважавају зато Србију, што су њени житељи поштени, него зато што су добро наоружани и храбри људи; овај војени дух мора се врло прилежно чувати и подрађивати, и добрим војеним устројенијем народа србског целој држави војски карактер дати; и то чинити значи толико, колико србској држави највећу гаранцију њене будуће независности и самосталности дати.

„Но добро устројеније војено изискује особито и војено *изображеније официра и унтер-официра војске* (курзив Љ. П.). И зато мислимо да је овде место утемељити војено заведеније под именом *политехническе школе* (курзив Љ. П.) која би у внутрености земље бити морала. Питомци овога заведенија имали би прилику технички изобразити се и у познавању градења оружја у фабрици, која би у истом месту била.

„Требало би, тј. завести малу фабрику за оружје и топове у внутрености земље, не само да би се приуговорило неко количество оружја за напредак, него и зато, да би оближне словенске земље потребито оружје с временом из Србије довести могле“.

² Опширније о Фрањи Заху у: Божидар Јововић, *Официри у високом школству Србије, 1804–1918*, ВИЗ, Београд, 2000, стр. 343.

Тај свој план, с интересантном предисторијом, Фрања Зах је предао Илији Гарашанину 1844. године,³ са којим је по доласку у Србију имао честе контакте. Он то спомиње у писму грофу Чарториском од 12. јануара 1844. године: „...Он ме управо ангажирао да му саставим план о начину деловања на Славене, јер схваћа да је већ вријеме да се тиме и формално, тако рекавши систематски, позабавимо... Допустите ми да Вам признам своју радост због министрова повјерења“.⁴

Током 1845. године појавило се више нових предлога, а један од њих био је Илије Гарашанина. У документу који је у историји познат под називом *Састав који је предао Гарашанин кнезу Александру 1845. године*, он је писао следеће: „Србија треба без узбуне и трошка војинство да заведе како ће ово добро и на сваки позив покретно имати. Устројити би ваљало поред тога: фабрике оружја, ливницу топова, фабрике за барут, које би се управљати могле од искусних Славена. Позивање људи од других народа било би опасно, почем добро устројене државе могу довољно дома заникати (задржати код куће, прим. Љ. П.), способне и доброг поведенија људе, те би тако долазили у Србију мало препоручителни људи. Славени напротив имају свој интерес у томе, да потпомажу дејателност у Србији, они би радили по заповисти своји предстојатеља, и взирали (показивали, прим. Љ. П.) би своје делање, као да би оно своме отечеству чинили. Противленије, које би може бити појавило се тога ради од стране Русије и Аустрије, могло би се одбити чрез саизволење Турске у примању људи, који су сигурним пасошем снабдевени; а иначе ваља у овом делу поступити у тишини без разглашавања. Тада би потребно било заведеније једне војене школе за поучавање официра. Овој би удобније место у Крагујевцу било, него у Београду и ваљало би именовати ју Школа политехничаскаја за непобудити завидљиви позор Русије и Аустрије (курзив Љ. П.). Професорства у овим школама могла би се такође поверити Словенима и тако би Србија добила добре офицере и војнике, и била би у стању за мало времена са малим трошком подићи регуларно народно војинство под командом народних официра“.⁵ Гарашанин је даље писао: „Ово се дело наравно по времену сасвим извршити може без икаквог нагљења, но достоинством и последственостију, па ће уверити се правитељство да се трудом све ово докучити даје, што је право и честно и да и сам промисао покровитељствује така дела“.⁶

³ Оригинаал тог плана налази се у Архиву Србије у личном фонду Илије Гарашанина, под бројем 123. Тај документ је у целини обрадио Радош Љушић у делу *Књига о начертанију*, БИГЗ, Београд, 1993, стр. 130–150.

⁴ Р. Љушић, *исто*, стр. 69; Љубомир Дурковић, *О настанку Нечертанија 1844*, у Зборник: Илија Гарашанин, међународни научни скуп, Београд, 1991, стр. 37.

⁵ Р. Љушић, *исто*, стр. 128.

⁶ *Исто*. Наведене Гарашанинове речи као да су предсказивале његове поступке у годинама које су следиле.

Други догађај у тој години везан је за даљу модернизацију и боље уређење српске војске. Усвојено је „Устројеније гарнизоног воинства“, као закон, а у његовом доношењу је учествовао и Гарашанин као ресорни министар. И тада, као 1839. године, констатован је мањак официра: 1839. године утврђено је да их има 71, иако су била 52 официра. Тај број је смањен за 18 официра 1842. године. Колико је тај проблем био акутан потврђује чињеница да су после *Устројенија*, којим је предвиђено пешачко, тобцијско и кавалеријско одељење, те године унапређена, после 10. јануара 1845, 43 официра на 2.010 војних лица.⁷ Но, и поред свега, питање школовања официра остало је нерешен проблем. Нова прилика за побољшање таквог стања указала се 1846. године, када је Попечитељство просвете расписало конкурс за школовање српских питомаца, разних струка, у иностранству. Међу њима је било места и за будуће официре.⁸

На расписани конкурс за „военну струку“ јавило се пет кандидата: Филип Ковачевић, Петар Протић, Милан Стојићевић, Ранко Алимпић, Сава Грујовић. Поред њих, међу осталим молбама, биле су молбе још двојице кандидата: Јована Марковића, за шумоделске науке, и Петра Радовановића, за филозофско-правне науке. Комисија за избор кандидата донела је 2. септембра следеће одлуке: Петар Протић, регистратор Министарства иностраних дела, који је у молби навео да конкурише за „военну струку“, одређен је за артиљерију; Ранку Алимпићу, потпоручнику и другом ађутанту Главног војеног Штаба, који је конкурисао за „пехоту“, испуњена је жеља; Милан Стојићевић и Сава Грујовић били су одбијени; Јован Марковић (доцније Белимарковић), који је конкурисао за шумоделске науке, одређен је за „военог инжинира“; Филип Ковачевић, који се први пријавио, није изабран у првој групи (после кнежеве одлуке од 7. септембра да се за артиљерију дода још један младић, изабран је, по својој жељи, у тај род);⁹ Петар Радовановић, који је конкурисао за филозофско-правне науке, био је накнадно одређен за војне науке. Међутим, док су остала четворица пошла крајем септембра у иностранство, он је остао у Србији. На основу одлуке донете 28. октобра, отпао је као војни стипендиста.¹⁰ Протић, Алимпић и Белимарковић, по завршеном војном школовању, постали су наставници Артиљеријске школе.

Револуција из 1848. године нашла је одјека и у Србији, и то не само у спољним односима него се одразила и на њен унутрашњи живот. У вези с тим је било и сазивање Народне скупштине, у лето те године, која је у историји звана Петровска скупштина. Посланици су на тој

⁷ Љ. Поповић, *исто*, стр. 100–111; *Зборник I, исто*, стр. 58. *Зборник III, исто*, стр. 1.

⁸ „Српске новине“, бр. 52, јул 1846. године.

⁹ *Исто*.

¹⁰ Архив Србије (АС), Министарство просвете (МПс), ф VI, р. 8/846.

скупштини поставили бројне напредне либералне захтеве. Међу 95 постављених група питања нашле су се и молбе депутираца – посланика, из округа: гургусовачког, београдског и рудничког, у вези са „военом школом“.

Депутирци округа гургусовачког, 2. јула 1848, упутили су тој скупштини, као 16. тачку својих захтева, следећу молбу: „Да се одма и незакасно заведе военна школа где ће ду се млади људи военог духа образовати за искусне војнике, нарочито за тобџие и инцинире кои су душа воинства“. Захтев је потписала делегација целог округа (сем депутираца, чинили су је начелник округа, председник окружног суда и срески начелници). Исти такав текст (тачка 16) био је садржан у молби депутираца округа београдског, поднетој истог дана, као и у молби депутираца округа рудничког. И њу су, као и претходне две молбе, као тачку 22, потписали сви чланови делегације.¹¹

Сва „предложенија“ Народне скупштине кнез је послао Совјету одмах по завршетку њеног заседања, 19. јула 1848, тражећи „да он предмете тамо изложене узме у достојно разсужденије (разматрање, прим. Љ. П.) и да се постара што скорие сврху истих своје мнение и решение које учинио буде“ да му достави. Даље је писао: „Како је пак нужно, да се народу што скорие објаве следства ови предложениа то препоручујем Совјету, да он без сваког одлагања к разматрању ови предложенија приступи“, позивајући се на своју изјаву дату Скупштини „да ће ду само она захтевања њена бити примљена и уважена која се са духом и определением Устава земаљског буду слагала“.¹²

Извештај Совјета о прегледаном материјалу стигао је кнезу 28. августа. У њему је писало: „Прошенија св. Петровске Народне скупштине које је ваша Светлост под 19. јулом, ВН 944 Совјету на разсужденије и решение послала, прегледавши Совјет посредством једне своје комисије,¹³ а после и неколико свои обични и главни заседанија, и учинивши о свима тамо изложеним предметима своје закључение, долази он по дужности својој, следујуће известие и представление о свему томе дејствовању вашој светлости поднети“. У том извештају, под тачком 22, писало је: „Окружие Београдско, Гургусовачко, Рудничко представљају, да се једна военна школа у Србији установи.

„Совјет је мњениа, да се на ову тачку народу одговори да Правитељство (Влада, прим. Љ. П.) и само жели, да се овакова полезна заведенија у Отечеству установе; но оскудевајући у средствама, колико новчаним, толико више у људма није могло досад то учинити. А већ

¹¹ АС, Министерство иностраних дела внутарње (МИД)-В, ф I, р. 352/848.

¹² Исто.

¹³ Комисију су сачињавали „Вице-председатељ Совјета“ Стефан Стефановић-Тенка (као председник) и чланови: Милосав Здравковић-Ресавац, Стефан Стојанковић, Павле Станишић, Стефан Марковић, Илија Новаковић, „совјетници“, а њен секретар био је Јован Мариновић, један од секретара Совјета (АС, Државни савет – ДС, рп 278/848).

је један знаменит корак за постижение ове полезне цели учињени тим што су пре две године неколико изабрани младића послати о трошку Правителства у стране земље на науке, да се за учитеље овакови заведенија приуготове“.¹⁴

Са мишљењем Совјета кнез се сагласио 26. септембра 1848, „по предворително саслушаном о томе мненију“. Тај одговор је саопштен јавности преко ондашњих средстава информисања – „Србских новина“ и „Зборника закона и уредби“.¹⁵ У вези с тим, интересантна је изјава коју су тој скупштини дали капетан Стеван Мостић, командир 1. роте II батаљона, и потпоручник Ђока Бојанић из 2. роте I батаљона. Они су навели став Главног военног штаба Гарнизонног воинства „да они немају шта предлагати, будући да је воинство са садањим своим стањем задовољно“.¹⁶

Супротан став, сагласан ставу Скупштине, налази се у извештају Министарства унутрашњих дела за 1848. годину, поднетом Совјету, у делу који се односи на војна питања. У том, веома детаљном извештају наведено је много важних проблема које је требало разрешити. Извештај је, у ствари, елаборат у којем се дотиче мноштво проблема, у скоро 50 тачака, везаних за функционисање тадашње српске војске. У извештају је писало: „... Артиљеријска наука тако ју обширна и висока, да она 10 пуни година потребује док ју артиљериста научи. И тек овако изучен артиљериста одговара у правој смислу своје одређенију. А како ће наше артиљеристе отговарити, кои ни за какву школу артиљеријску не знају, и кои се још свака 3 месеца кућама отпуштају. Наше артиљеристе ништа више не уче но пунити и чистити топ и поред топа маширати, али право употребљеније од топа чинити, разне начине и видове метака знати употребити и по одстојанију предмета умети гађати, батерије умети у пољу построити обрану или шанац пред топовима подићи, светлећа ђулад правити и бацати, гранате познавати и бацати, о томе се и не мисли: све је ово нашим артиљеристама страно и непознато. Но и све да би било такви официра, кои би све преднаведено знали и наше артиљеристе обучавати хотели опет је немогуће наше артиљеристе, кои се на 3 месеца кућама отпуштају, у свему томе научити. Тога ради пошто је осведочено да је данас Артиљерија дух који битку решава, нужда се показује да Правителство наше особено внимание обрати на поправљање наше Артиљерије. Залудују је имати ма колико топова, ако уз њи нема вешти топија. По чему да би се наша Артиљерија у артиљеријској науци могла изобразити пре свега нужно је да се устројеније артиљерије преиначи, и да се у Артиљерију узимају бар по већој части самовољници

¹⁴ Исто. То је позивање на конкурс за слање питомаца у иностранство 1846. године.

¹⁵ *Зборник закона и уредби*, књ. IV, Београд, 1849, стр. 173–204.

¹⁶ Исто, т. 95.

кои ће вечито у артиљерији служити и по годинама службе повишену плату имати. Аустрија, која узима војнике у военну службу на 12 година, узима у артиљерију самовољнике тек оне кои се обавезују вечито служити, како би у стању била овакове људе, кои су се вечито тој служби посветили, савршено изобразити. Да овај начин цели отговара, доказује то, што је Аустријска Артиљерија за најбољу у Европи припозната. – Кад дакле и наше Правитељство само овакове топције имало буде, кои ће се вечито топцијској служби посветити онда ће се и они овом изображенију моћи мислити, а од тримесечни или тек је-два двогодишњи топција нема ништа. Преправљати оружје и топове да се за сваки случај нађу, а не изображавати људе за та орудија, значило би толико као та орудија спремати за другога. И по томе Попечитељство ово за нужно налази предложити да се к преиначенију устројенија топцијске батерије на некиј начин, кои се за најсходниј нађе приступи, чему ако би Правитељство благонаклоно било приступити, *Попечитељство ће ово готово бити и пројект новог устројенија топцијске батерије поднети* (курзив Љ. П.).

„Мало ово число гарнизоне војске треба да служи за образац целом осталом народном војнству. И из военне школе и из гарнизоног војинства треба да излазе чиновници, кои ће у стању бити предводити Оделениа военна и овима сходно тактики военної управљати. Околности које отечество наше окружавају показују, да Србија неће имати посла са нерегуларним војнством; дакле она треба да је тако спремна, како ће у сваком случају регуларном војнству моћи отпор дати. Без сваког напретка и без военне дисциплине изводити народ на бој противу регуларног војинства, значило би толико као изводити га на очевидну погибелъ. . .

„... Прошла су она времена када је Србија и без сваке регуле противу нерегуларне војске чудеса чинила, данас су друга опстојатељства наступила, спрема кои и Србија спасенија свога ради треба достојно да се управља и своје силе да развија, јер иначе у дремежу и гњилом стању пропаст сама себи при уготовљава, за коју би негда лица сада на кормилу стојећа пред Богом и пред светом одговарала. Све што се не може, даје се учинити могућим, ако се у истраживању начина свака ревностна и непрекидна брижљивост употреби“.

У другом делу извештаја писало је: „По чему сада има свега код нас 6¹⁷ Артиљеријскиј официра“.¹⁸ Но ово число официра по пропису и правилу у Артиљерији нашој заведеном а то је по Руској форми служи само за једну батерију; дакле кад би ово Правитељство имало и више топова и кад би имало потребу и нужду ове на обрану отече-

¹⁷ То је било предвиђено и „устројенијем“ од 10. јануара 1845. године.

¹⁸ Видети и АС, ДС, рн 404/849. То је било више него што је предвиђено „устроени-ем“ из 1845.

ства употребити морало би имати више официра. Попечитељство ово промишљавајући о недостатцима наше Артиљерије, било би тога мненија (мишљења), да се на сваки начин Школа Артиљеријска заведе, а у исту школу да се примају самовољници вечито служити желећи, и из њи најспособније школе уредно свршивши и способност осведочивши да се произведе у официре Артиљерије тако, како би Правитељство бар веће число способни Артиљеријски официра имало, кои би се у случају потребе с ползом употребити могли (курзив Љ. П.). Дакле да се потоме по времену число топцијски официра умножи. Но да би Попечитељство ово у стању било Артиљеријску школу завести и нашу Артиљерију по могућству усавершенствовати, оно се *нуждава* способни за то људи; чега ради Попечитељство ово било би тога мненија, да му се одобри један теоретическо практическиј човек с мајорском платом кои из военног буџета да се плаћа. Оваковог човека Попечитељство би са стране набавило и наредбу учинило, да овај Артиљеријске књиге за Школу Артиљеријску потребне, помоћу једног од наши људи, додати му се имајућег на Србскиј преводе, па би за то време и он Србскиј научио и приготовио се да науке Артиљеријске на Србскиј предаје. Тек кад би ове науке на Србскиј преведене биле, могло би се определити колико је професора за ову Школу нужно и оће ли се такови из домородаца оставити моћи; или ће нужно бити јошт кога странца прибавити. Да је оваковиј Теоретическо Практическиј Артиљеријста за нас нужен показује се потоме што наши Артиљеријски официри нису имали прилику теоретически Артиљерију учити, па о вишој Артиљерији као што је бацање граната, светлећи ђулета и кумбара никаква знања немају. А да су ово у Артиљерији најважни предмети, о томе би излишно било доказателства овде наводити, јер тек ова оруђа највеће дејство у Артиљерији имају“.¹⁹

Истовремено, због тешкоћа у вези са међународним положајем Србије у време револуционарне 1848. године, српска влада је предузела озбиљније мере да упоредо с организацијом војске обезбеди и њено наоружање. Стога је у Београду отворена радионица за оправку оружја у којој су завијани фишеци и пуњена ђулад, која су ливена у Мајданпеку.²⁰ Као ресорни министар, Илија Гарашанин је предложио Совјету да се „устроји таково заведеније у коме ће се војене потребе лити и израђивати“.²¹ Генерал Владимир Белић у *Народној енциклопедији*²² наводи да је то одобрено, и у октобру 1848. у Београду је отворена Тополивница. У њу је 1849. године примљено десет питомаца ради обуке у ливењу топова и ђулади. Ти први питомци били су

¹⁹ АС, ДС, рн 408/849.

²⁰ Живомир Спасић, *Крагујевачка фабрика оружја*, ВИЗ, Београд, 1973, стр. 17.

²¹ *Споменица педесетогодишњице Војне академије 1850–1900*, Београд, 1900, стр. 3.

²² *Народна енциклопедија*, Београд – Загреб, 1937, књига IV, стр. 571.

студенти Лицеја који су, под утицајем нових идеја са Запада, напустили студије и одлучили да ступе у новостворену тополивницу.²³ Ти младићи су у току 1849. добили и нови задатак. Наиме, Министарство унутрашњих дела је предложило, а кнез је 14. маја 1849. прихватио предлог да Нијепрек, артиљеријски мајор, тополивац и конструктор који је из Белгије дошао за управника Тополивнице, „младиће наше, кои му предати буду, у ливењу ђулета и топова добро изучи – не на цивилниј начин као што се најпре намеравало, но са свим војнички, и много јевтиније, организира, како би људи, кои би у то заведеније (завод, фабрику, прим. Љ. П.) ступили, пошто би и у фабрикацији топова и ђулета извештили, знање у нашем Отачеству разпростанити могло...“²⁴ Да су предлози у вези с Тополивницом, њеним руководиоцем Нијепреком и новоизабраним питомцима најозбљније схваћени показали су поступци које је предузимала власт током 1849. године и, нарочито, почетком 1850. године. Тако је, на пример, утврђено да се питомци новчано стимулишу и да се снабдевају одговарајућом радном опремом.²⁵ Тиме су створени предуслови из наведеног писма Министарства за отварање Артиљеријске школе.

Оснивање школе

Попечитељство унутрашњих дела, односно његово војно одељење, поднело је 13. јануара 1850. Државном совјету предлог за оснивање официрске школе. У прилогу тог захтева – „Пројекту Устројенија Артиљеријске школе“, са „Проценом одела и прочи потреба“ – били су садржани, за разлику од ранијег пројекта за оснивање такве школе из 1837. године, сви потребни елементи за њено оснивање и даљи рад.²⁶

²³ Ж. Спасић, *исто*, стр. 21.

²⁴ *Зборник закона и уредба и уредбени указа*, књ. V, стр. 28; МИД-В, ф I р. 347/849.

²⁵ Овом уредбом од 14. маја 1849. сваком ће питомцу „осим његове солдачке плате, и принадлежећег му као војнику продоволствија (следовање, прим. аутора), још по три талира месечно додати да би они тако правичну за труд њиов награду получавали, и што би овај додатак у њима већи ревност побуђивао“. На предлог Главног военог штаба од 3. августа кнез је одобрио 7. септембра да се „за они десет питомаца кои су за тополивницу одређени, набаве као 10 комада куртки (јакна, прим. аутора) и 10 комада панталона од суре чое, толико комада панталона и куртки од цвилица, и 10 комада запрегача (радне кецеље, прим. аутора), од платна фарбаног, које ћеду Аљине и то: чојане зими, а од платна лети, речени војници употребљавати у радилишту када раде“ (ДС, р 211/849).

За Нијепрека, на основу уредбе од 14. маја, Попечитељство је „квартир један, при Попечитељству налазећи се, уступило, да би га с тим већма спрам Правителства нацшег обавезало, и да би чрез то већа точност и надзирање у овом заведенију набљудавати (остваривати, прим. аутора) се могло“.

²⁶ АС, МИД-В, ф III, р. 124/850 (текст писма Совјету и остало објављено је у књигама *Споменица педесетогодишњице Војне академије 1850–1900*, Београд, 1900, стр. 5–19,

Совјет је разматрао „Пројект“ 15. фебруара 1850. у присуству председника Совјета и 11 његових чланова.²⁷ У његовом решењу, које је требало упутити кнезу ради сагласности, писало је „да је Совјет, размотривши ово представление и прикључениј му пројект Попства (Попечитељство, прим. Љ. П.) одобрио да се на овај начин Артиљеријска школа при нашем војнству за 20 ученика установи, решивши да се потребне на заведение ово суме по сачињеном од Попства предрачуна из касе Правит. (Правитељства, прим. Љ. П.) одпуштају, и Устроение ове школе да се од Попства внутрених дела у виду Попечителствени наставлениа изда и за правило пропише“.²⁸

На основу тог решења, истога дана, послато је писмо кнезу,²⁹ али га је он добио тек 22. фебруара. Сагласио се са решењем 6. марта 1850. и у одговору Совјету, између осталог, написао: „О устројенију једне Артиљеријске школе у Београду гласеће решеније Совјета од 15 пр. м. № 34 ја сам одобрио, о чему Совјет извештавам“.³⁰ О том решењу Совјет је био обавештен на седници одржаној 22. марта 1850.³¹ године. У писмима упућеним попечитељствима унутрашњих дела и финансија кнез је поновио захтев Попечитељства унутрашњих дела и решење Совјета, и закључио да „које решение и Ја одобравам и саопштавам Попечитељству ради његовог по истом управленија“.³² Тиме су добијене све сагласности потребне према Уставу и „пројект“ је постао пуноважан.

Међу проблемима које је требало решити било је обезбеђење школе и питомаца. У вези с тим је већ 7. марта³³ стигао предлог Попечитељства унутрашњих дела да се за новоустановљену школу „једно ново особито зданије построити може“. Оно је требало да буде саграђено поред зграде изграђене 1849. године за Тополивницу. Совјет је 14. марта прихватио понуђени предлог и са тим се, 27. марта, сагласио и кнез.³⁴ Но, 8. маја стигао је предлог да се изгради нова зграда. У њему је писало да је Попечитељство унутрашњих дела „нашло за добро, да се ово здание, доста важно за отечество наше построји на лепшем, удобнијем и угледнијем месту, које такође у авлији тополивнице

и *Официри у високом школству Србије 1804-1918*, ВИЗ, Београд, 2000, стр. 300, 301, 308).

²⁷ То су: председатељ Совјета, генерал-мајор, кавалер Стефан Стефановић и чланови: Милосав Здравковић-Ресавац, Матеја Ненадовић, Стефан Стојановић, Милутин Петровић, Стеван Петровић-Книћанин, Јован Вељковић, Јеврем Ненадовић, Стојан Јовановић, Стефан Марковић, Лазар Арсенијевић-Баталака, Илија Новакковић, као и главни секретар Јован Стеић.

²⁸ Записници са седница Совјета за 1850. годину (седница одржана 15. фебруара 1850., т. 3).

²⁹ АС, МИД-В, ф III, р. 124/850.

³⁰ АС, МИД-В, ф III, р. 124/850, концепт.

³¹ АС, Записници седница Совјета за 1850. годину, седница од 22. марта 1850.

³² АЕ, Министарство финансија (МФ)-К, ф IX, р. 12/850.

³³ АС, ДС, рн 200/850.

³⁴ АС, МИД-В, ф III, р. 124/850.

с доње стране крај пута лежи, и с кога ће цели својој боље одговарати, него на ономе, на коме је одобрено да се начини“. За ново „зданије“ било је потребно још 2.321 форинта и 39 крајцеара (раније је одобрено 19.178 форинти и 21 крајцара). Совјет се сагласио и са тим предлогом. Кнез га је одобрио 20. маја и о томе обавестио Попечителства унутрашњих дела и финансија.³⁵

Зидање нове зграде започето је у мају и постојала је нада „да ће она до јесени бити готова“. Но, новосаграђена зграда Артиљеријске школе није још била сува у фебруару 1851. године, па се није могла користити. Стога је Попечителство унутрашњих дела, 20. фебруара 1851, предложило Совјету да ради решавања тог стања које „отлагање није трпило од дрва на огрев канцеларије своје купљена на сушење Артиљеријске школе 26 фати дрва изда“. Совјет се са тим сагласио 3. марта, а кнез 8. марта 1851. године.³⁶ Због предострожности, било је предвиђено да се до завршетка нове зграде³⁷ део питомаца смести у згради код Тополивнице а део у згради Попечителства унутрашњих дела.

Следеће питање које је требало решити био је упис ученика у новоотворену школу. Попечителство унутрашњих дела желело је почетком маја 1850. године „да число ученика за ову школу упише, да с њима од 1. јунија до 1. ноемврија тек. год. предуготовничку школу започне и тако иј за слушање наука, које ће се у истој школи предавати предуготови како ће иј они потом боље и успешније учити“.³⁸ Будући да је упис ученика требало неко да обави, Совјет је писао кнезу да: „Ради постизанија ове целии било је потребно одма имати Управитеља за ову школу“. У писму је писало да се и Совјет саглашава са предлогом Попечителства унутрашњих дела „да се за таквог узме на 4 1/2 године дана под контракт Г. Франц Цах, славјанин, родом из Брина, у Моравии, кои по уверењу Попечителства довољно знања и искуства, а к тому и воље и одушевљенија за ово заведение има, и који је поред теоретичког с отличним успехом свршеног изучења военни наука своја војничка знања и практически у последњем рату против Мацара делом показао“.³⁹ Говорећи о условима под којима ће бити примљен у

³⁵ АС, ДС, рн 200/850.

³⁶ АС, ДС, рн 39/851. Иначе, та нова зграда, касније још дограђена, налазила се на углу данашњих улица Кнеза Милоша и Немањине, а срушена је у Априлском рату 1941. године. На том месту сада се налази војна зграда која је такође оштећена у бомбардовању 1999. године.

³⁷ АС, ДС, рн 218/850.

³⁸ АС, МИД-В, ф III, р. 124/1850.

³⁹ Писмо Попечителства унутрашњих дела упућено Совјету садржало је много детаљније податке о Заху. О њему је још писао: „Он се по савршенију високи философически и јуридически наука при Универзитету Бечком које је са отличним успехом свршио, занимао са посјештенијем и испитивањем учебни заведенија а нарочито военни како у Аустрији, тако у Француској и у Швајцарској и прибавивши

службу, Совјет је предложио да то буде „под оним истим условијама под којима се и други странци у нашу правителствену службу примају“.

Кнез је прихватио предлог и указом од 5. маја 1850. поставио Заха за „Управитеља Артиљеријске школе на 4 1/2 године“.⁴⁰

Међутим, Попечитељство унутрашњих дела сматрало је да је у вези са Захом остао нерешен још један проблем. У писму кнезу, послатом 11. маја 1850, писало је: „Но како ће истиј преднаведениј управитељ одма почети дејствовати и приуговорљавати све што је нужно за ово заведније, нарочито како ће он при примању и уписивању Питомца с достојнијем уважањем као и при отварању школе морати се показати, то Попечитељство ово усуђује са Вашој Књажеској Светлости, по сили одобреног устројенија преднаведенога заведенија, предстојеће представленије поднети, с том понизном молбом да би реченога Управитеља Франца Заха у веонниј официрскиј чин произвести благоводела, како би он с подобателним доистоинством своје звање одправљати започео“. Прихватајући то, кнез је својим указом од 8. јула 1850. произвео „Управитеља ове школе Франца Заха у чин капетана Артиљеријског“.⁴¹

По завршетку „посла“ са Захом Попечитељство је учинило корак даље. У писму упућеном Попечитељству просвете 29. маја, у којем је наведено све о дотадашњем раду на оснивању артиљериске школе, писало је: „По преднаведеноме Попечитељство је учинило пожртвованије знаменито на ово војно заведение, како би у питомцима добило по времену искусне и изображене војнике, те да би тако у стању било подмирити ону потребу Отчества нашег којом се оно највише нуждава“. Даље је у писму писало и следеће: „Дакле ови питомци, који у ово прво србско војно заведение долазе, служи ће Отчеству своме на подпору, на славу и узвишење његово, тим и на славу своју и Србства.

отлична војна искуства, он је при последњем покрету у Мађарској сачинио план, по коме ће се от стране Аустрије из Моравије на Мађарску нападеније чинити и којим начином успешно продужити. Да је овај његов план цели сходно сачињен био показује то што је Аустрија истиј план примила, по њему пре доласка Руса поступила ослонивши извршене истога плана саме сочинитељу. Предречени Г. Цах, имао је прилику дакле као предводителъ спомагателне Словачко-Аустријске војске при движенју Мађарском учествовати и тиме своја отлична знања практическа показати“ (АС, ДС, рн 218/850).

⁴⁰ АС, МИД-В, ф III, р. 124/850; ДС, рн 218/850. Не знамо где су састављачи *Споменице 50-годишњице Академије* пронашли да је датум постављења Заха 5. јуни (вероватно је дошло до неке забуне или грешке). Такође тврдња да је Зах „дотле већ био наш цивилни чиновник“ (*Споменица*, стр. 17) није тачна (видети: Љубодраг Поповић, *Шематизам Кнежевине Србије 1839–1851*, Архив Србије, Београд, 1999, стр. 110) јер је и Зах приликом потписивања признаница за добијену плату написао да је запослен 5. маја (АС, МФ-К, р. 12/850).

⁴¹ МИД-В, ф III, р. 124/850; „Србске новине“, стр. 267/850.

„Овакови питомаца има засад 10, кои се у тополивничком заведе-
нију налазе и кои ће сада у ово Артиљеријско заведение ступити.
Јошт дакле има 10 упраздњени места.

„Да би се ова места са отличним, доброга поведенија познатим и
уредним младићима попунила, с младићима кои су Философичке или
Гимназиалне науке с добрим успехом свршили, Попечитељство вну-
трених дела долази умолити предхваљено Попечитељство, да би оно
у Лицеуму и Гимназији овдашњој све ово обзнанити дало, како би они,
кои би у ово заведение примљени бити желели, прошенија своја с
нуждним школским свидетелствима (сведочанствима, прим, Љ. П.)
Попечитељству овом до конца месеца јулија тек. године поднети мо-
гли. Попечитељство ће ово учинити наредбу како ће се пријавивши
му се младића избор учинити... “ Већ у том писму рад „предуготов-
ничке школе“ био је померен за период од 1. јула до 1. новембра.⁴²
Прихватајући тај захтев, Попечитељство је 5. јуна послало писма Рек-
торату Лицеја и „Управитељству гимназије“,⁴³ препоручујући им „да
све ово обзнани“.⁴⁴

У јулу је Попечитељство внутрених дела отишло даље у прику-
пљању питомаца. У писму Совјету, од 5. јула, пише: „Ако се сад одма
уредно теченије предавања прописани наука само са 20 питомаца од-
почне, вјеројатно је да ће се пре свршења првог полугодишњег испи-
та двоица или тројица између питомаца за продужење наука неспособ-
ним показати; овакви неспособни, небрижљиви и безнадежни питом-
ци морали би се отпустити те би установљено число питомаца јошт
прве године умањило се; јер трпити небрижљиве и неспособне питом-
це, значило би трошити новац и труд забадава, осим што би то врло
рђаво на оне добре и способне питомце дејствовало. Попуњавати пак
упражњена места другим лицима било би немогућно, почем новодо-
шавши нису слушали основ предавања наука, које треба постепено и
редовно свима питомцима у једно време учити и у којима скока бити
не може“.⁴⁵ Стога је Попечитељство молило „да се к постојећем чи-
слу питомаца у Артиљеријској школи јошт три питомца додаду, и та
три питомца да се узму из *Гарнизонског војинства нашег* (курзив Љ.
П.), највише због тога да би се у случају кад би се кои од питомаца не-
способним за продужење наука у предуготовителном предавању по-
казао и по томе као безнадежан из овог заведенија одпустио, упразд-
њена места попунити могла“.⁴⁶ Совјет се 8. јула сагласио с тим пред-
логом, а 20. јула одобрио га је и кнез. Тог месеца обављен је још један
посао. Наиме, сем за предмете који су били предвиђени за управите-
ља школе, морали су се наћи и предавачи за „метематику и начерта-

⁴² АС, МПс, ф III, р. 486/850.

⁴³ АС, Лицеј, бр. 297.

⁴⁴ АС, МПс, ф III, р. 486/850.

⁴⁵ АС, ДС, рн 263/850.

⁴⁶ АС, МИД-В, ф III, р. 125/850.

није“. Према т. 34 *Устројенија*, математику је требало да предаје један од професора Лицеја, а начертаније један од „инцинира“. Због тога је Зах ступио у преговоре са професором Емилијаном Јосимовићем, који се сагласио с тим да, поред предавања на Лицеју, тај предмет (као допунске часове) предаје и у Артиљеријској школи, па је 12. јула Попечитељство унутрашњих дела упутило писмо Попечитељству просвете тражећи сагласност за договорено. Сагласност је добијена 21. јула а у њој је писало „да он може предмет свој и у Артиљеријској школи предавати но с тим условом, ако дужност његова при Лицеуму неће том приликом никаква уштрба трпети“. ⁴⁷ О договору са инжењером Августом Церманом из Попечитељства унутрашњих дела о ангажовању за предмете математичко цртање и красноречисмо напли никаквих докумената. Јосимовић и Церман ступили су на дужност професора у Артиљеријској школи 6. септембра 1850. године. ⁴⁸

Како се одвијао избор питомаца не може се дознати из постојећих докумената али се крајњи резултат њиховог избора разликује од онога што је било написано у писму од 29. маја 1850. године. Подаци наведени у *Споменици* о избору 23 питомца нису поуздани. Према њима, била су само три „школарца“, пет их је било из Тополивнице, а осталих 15 питомаца било је из „Гарнизоног воинства“. Међутим, према накнадним истраживањима, био је у праву наш познати научник и државник Владан Ђорђевић, који је још 1868. године писао следеће: „У оно време кад се у Београду оснивала данашња официрска школа (академија) и тополивница (1849) беше у најлепшем цвету свога живота Дружина српске младежи, та достојна претходница Уједињене омладине српске. То беху ђаци ондашње филозофије, а данашње београдске Велике школе. Они одмах увидеше да је врло потребно да и у те нове заводе земаљске ступи неколико људи из њихове средине са начелима слободе и напретка које је та честита дружина онако мушки заступати знала, и решише међу собом да њих десетина или више (потпуни број не знам) филозофа оставе каријеру па да ступе које у војничку школу, које у тополивницу. Ти су људи највише допринели те су та два завода данас оно што су“. ⁴⁹

Првих десет питомаца били су они који су 1849. ступили у Тополивницу. ⁵⁰ Тодор Бојовић из Шетоње, срез млавски, округ пожаревачки; ⁵¹ Велимир Стефановић из Београда, срез посавски, округ београд-

⁴⁷ АС, МПс, ф III 486/850.

⁴⁸ АС, МФ-К, ф IX р. 12/850. Јосимовић је сасвим прешао у Артиљеријску школу 24. августа 1851 (видети: Љ. Поповић, *исто*, стр. 110).

⁴⁹ Генерал Александар Стаматовић, „Војни производни погони“ – *Прва савремена индустрија у Србији*, „Пинус“, бр. 6, Београд, 1997, стр. 57.

⁵⁰ Њихова имена се сада први пут наводе.

⁵¹ Слушалац прве године „мудрословија“. Ступио у „Дружину младежи српске“ 9. септембра 1847. године, а иступио из ње 1850. године (Р. Љушић, *Лицеј 1838–1863*, Зборник докумената, Београд, 1988, стр. 340).

ски;⁵² Александар Николић, из Београда, срез посавски, округ београдски; Јован Стојадиновић из Београда, срез посавски, округ београдски; Милош Миловановић из Београда, срез посавски, округ београдски;⁵³ Радован Лазаревић из Страгара, срез качарски, округ руднички; Ђорђе Петровић,⁵⁴ из Пожаревца, срез моравски, округ пожаревачки; Вуле Радивојевић из Крушевца, срез расински, округ крушевачки;⁵⁵ Петар Марковић из Параћина, срез параћински, округ ђупријски;⁵⁶ и Владимир Васић, из Крагујевца, срез гружански, округ крагујевачки. Они су у Артиљеријску у школу приспели 1. јуна 1850. године. Међутим, већ 5. јула, на основу наређења Главног војног штаба, напустили су школу Вуле Радивојевић, Петар Марковић и Владимир Васић. Њима се 31. јула, према одлуци истог органа, придружио и Милован Миловановић. После краће болести, 17. јула умро је Радован Лазаревић. Тој групи „Тополиваца“ придружила су се 13. јула још два питомца: Марко Ђорђевић, из Бечња, срез моравски, округ руднички,⁵⁷ и Арсеније Станојевић из Лесковца, срез гружански, округ крагујевачки, који су претходно били ученици крагујевачке гимназије.

Попечитељство унутрашњих дела послало је у јулу још једно писмо у вези с питомцима. Оно је 24. јула предложило Совјету да реши „да се дојакошњи питамац Тополивнице Ђорђе Петровић почем није добро писмен, да би се могао у Артиљеријску школу примити, као отлично добар у досадањем свом послу, и у напредак при Тополивници у качеству питомца задржати може“. Совјет и кнез су се с тим сагласили почетком⁵⁸ августа, али је он ипак остао са питомцима на основу решења од 3. септембра као „Тополивац“.⁵⁹

У августу су стигла још два „нова питомца“: лицејац Милош Теодоровић из Црнче, срез левачки, округ јагодински (10. август), и Стеван Перовић, Црногорац, из Цетиња (26. август). Првог септембра

⁵² Слушалац прве године философије, ступио у Дружину 9. септембра 1847. године (Р. Љушић, *исто*, стр. 339).

⁵³ Старији слушалац филозофски наука (Р. Љушић, *исто*, стр. 237).

⁵⁴ „Првогодишњи слушатељ мудрословни наука теченија 1847/1848“ (Р. Љуштић, *исто*, стр. 267).

⁵⁵ Радивојевић, који је био опуномоћени потписник „Дружине младежи српске“, поново је био питамац Лицеума 1851. године (Р. Љушић, *исто*, стр. 250, 265 и 374).

⁵⁶ Био је слушалац филозофије 1846–1848. године. Ступио је у „Дружину“ на Видовдан 1847. године. Био је 1851. у групи лицејаца који су остали упорни у одбијању уписа у предстојећу школску годину због прописаног закона, па су били искључени из Лицеја 10. септембра. Но, 27. септембра кнез Александар, због кајања за учињење преступ, дозволио је обнову студија њему и још шеснаесторици лицејаца (Р. Љушић, *исто*, стр. 243, 253, 267, 339, 376, 378, 380 и 383).

⁵⁷ Касније је променио презиме у Катанић (то је почасни генерал Марко Катанић).

⁵⁸ АС, ДС, рн 377, 650/850.

⁵⁹ АС, МФ-К, ф IX, р. 12/850.

стигло је 15 изабраних „војника“. Били су то поднаредници: Милојко Јовановић, из Лешја, срез параћински, округ ђупријски;⁶⁰ Љубомир Апостоловић из Београда, срез посавски, округ београдски;⁶¹ Милош Петровић из Границе, срез јасенички, округ смедеревски;⁶² Мијат Човић из Крушевца, срез крушевачки, округ крушевачки; Сава Ивановић из Крагујевца, срез гружански, округ крагујевачки; Алекса Карапавловић из Смедерева, срез подунавски, округ смедеревски; Вучко Кандић из Чачка, срез трнавски, округ чачански; Михаило Динић из Крагујевца, срез гружански, округ крагујевачки; Василије Јанковић из Пожаревца, срез моравски, округ пожаревачки; Коста Протић из Пожаревца, срез моравски, округ пожаревачки, и Милутин Јовановић из Јагодине, срез темнићски, округ јагодински, и редови: Тихомиљ Николић из Крагујевца, срез гружански, округ крагујевачки;⁶³ Никифор Јовановић из Крагујевца, срез гружански, округ крагујевачки, и Миливој Радојковић из Пожаревца, срез моравски, округ пожаревачки. Дакле, укупно је дошло 29 питомаца, а 23 питомца су остала за почетак „предуготовничког курса“. У октобру је напустио школу Карапавловић, јер је 29. октобра отишао на боловање.⁶⁴

Сумњива је тврдња наведена у *Споменици* да су „предуготовнички курс“, који је трајао од 6. септембра до 1. децембра 1850, завршили сви осим Карапавловића.⁶⁵ У „класификацији“ питомаца за 1850–1852. годину⁶⁶ уписано је само 19 питомаца – од 23 примљена питомца недостају и Вучко Кандић, Милош Петровић и Стеван Перовић. До новог смањења те прве класе дошло је 1852. године – због тога што је, после испита одржаних у августу, управитељ Фрања Зах искључио из школе Михаила Динића, Мијата Човића и Милоша Теодоровића. У вези с тим поступком писао је: „Првиј два због неспособности за више науке, трећи због непоправне личности“. У образложењу тог поступка и искључења двојице питомаца друге класе писао је: „Морао сам очистити школу због врло мало способни људи, јер тиме само одговарам очекивању Правитељства – био сам добар, и сувише добар;

⁶⁰ У актима питомаца од 15. септембра Јовановић се води под презименом Лешјанин. Као Милојко Лешјанин био је познати официр српске војске и један од њених генерала (АС, МФ-К, ф IX, р. 12/850).

⁶¹ Апостоловић је син Узун Мирка, ђумрукције вишњичког. Касније је узео презиме Узун-Мирковић, и као такав је познат међу официрима.

⁶² Петровић је школске 1846/1847. био слушалац филозофије на првој години Лицеја као благодетељ због „оскудности“ и доброг учења (Р. Љушић, *исто*, стр. 243).

⁶³ Николић је школске 1847/1848. био слушатељ „мудрословни наука“. Године 1847. ступио је у „Дружину“, а из ње иступио 1850. године (Р. Љушић, *исто*, стр. 267 и 340).

⁶⁴ АС, МФ-К, ф IX, р. 12/850.

⁶⁵ *Споменица*, стр. 21.

⁶⁶ АС, Фонд Илија Гарашанин, бр. 808.

после 5 година Правитељство искало би људе, а ја морао би казати да има мало, боље сад за време бити строг него кад је доцкан“.⁶⁷

Упоредо с радом на постављању наставника и уписа питомаца, рађено је и на „другом колосеку“ – опремању Артиљеријске школе како књигама, тако и училима и другим потребама. Оно је углавном обављено у периоду од краја марта до половине октобра 1850. године, чиме је омогућено да школа отпочне с нормалним радом. Књиге су, како пише у једном рачуну, набављене за „образовање питомаца“, а делови инвентара „ради кувања јела питомцима“.

Започело се набавком неопходних књига. Јан Невола, главни инжењер у Попечитељству унутрашњих дела, набавио је у марту одређени број књига у Бечу, одакле су стизале у више наврата током августа. У септембру је стигао и део књига из Француске, за библиотеку која је тек требало да се формира. Други део књига набављен је у Београду. Тако су набављене књиге и карте од Лудвика Винклера, књиговесца, и од Саре, удове Глигорија Возаревића, књиговесца (француски речници и граматика, географска карта од Бугарског и речник географско-статистички од Јована Гавриловића), књиге и табле за математику, правила службе Гарнизоног војинства за артилерију, кавалерију (коњица), пехоту (пешадија) и логорно, и *Земљописаније* од Милована Спасића.

За време трајања „курса“ неке књиге су набављене преко Попечитељства просвете, а неке су стигле из Русије. „Да би се питомци школе Артиљеријске уз читање француски боље упознали са историјом свог рода и Отчества“, Попечитељство унутрашњих дела затражило је 13. октобра 25 примерака књиге „Истории народа Србског од Д. Давидовића“⁶⁸ издане, а од Виљерана на француски језик преведене“. Те књиге су добијене 19. октобра.⁶⁹ Крајем децембра Попечитељство унутрашњих дела јавило је кнезу „да је император Руски Никола по приложеном списку нуждне књиге и карте за новозаведену школу военну поклонито“.⁷⁰ У априлу су у Бечу израђена и два печата: један је носио назив „Управитељство школе артиљеријске“, а други „Школа артиљерије“.

За практичну наставу били су набављени: барометар; „нормални и мали метар за цеп“; термометар; материјал за цајхновање (цртање, прим. Љ. П.); хартија; обрасци; мали ексери за укивање; већа количина хартије; „штропапир“; фина хартија, бела писаћа, „ленирата“ за библиотечки каталог; већа количина мастила; дивити са пескаоницама; „блајвази“, туш, креда и маказе; географске и математичке табле; „теразије“ са „драмовима стамболимским“; сунђери; четкице за цртање и за мазање; „портфели“ (мапе за држање хартије), и друго.

⁶⁷ Рукописна збирка Универзитетске библиотеке Светозар Марковић, инв. бр. 3544.

⁶⁸ Димитрије Давидовић, секретар кнеза Милоша и уредник „Новина Србских“.

⁶⁹ АС, МПС, ф III, р. 486/850.

⁷⁰ АС, МИД-В, Дел. протокол бр. 2497, од 28. децембра 1850. године.

Од тзв. крупног инвентара набављени су: столови за канцеларију директора (са фиокама и бравом), за професорску собу, за собу за предавања (са фиокама) и за цртање; ормани за библиотеку и архиву; столице са пречкама; канцеларијско звонце; фењери са стаклима и потребном опремом (канте за петролеј, цименте, левци) и чираци за свеће. Такође, за кухињу су купљени: велики бакарни лонци с поклопцима – разних врста; ножеви за транжирање; варјаче; орман за судове и столови за рад, као и саџаци, куке, машице, ватраљи, обични „гвоздени“ ножеви и разна сита. За питомачку трпезарију набављена су четири стола за ручавање, са мушемама, осам клупа, довољно ножева, „пакфонских“ кашика, кашика, „за супу“ и друга јела и разних порцеланских чинија.

За спаваонице питомаца набављени су гвоздени кревети, сламњаче, чаршави, ћебад и столови као и четке за чишћење и рибање соба и четке за прашину. За питомце је обезбеђен потребан број кошуља и гаћа, пешкира и кецеља за рад. Као саставни део школе била је предвиђена и библиотека, за коју су набављени: орман, сто, столице, каталог и картотечки листићи.⁷¹ Сви столови, ормани и столице били су офарбани, како је специјално наглашено – „силберасто“ (сребрнасто, прим. Љ. П.).

Тако је, после свих припрема, које су трајале од пролећа до јесени, Артиљеријска школа могла да започне с обављањем постављених задатака.

⁷¹ АС, МФ-К, ф IX р. 12/850.